

اندیشه اسلامی ۲

مدرس : استادعلیرضاکریمی

بخش چهارم

مرجعیت و ولایت در عصر غیبت

عناوین بخش چهارم

- 1- مناصب حضرت رسول
 - 2- وظایف در عصر غیبت
 - 3- ضرورت نصب جانشین
 - 4- تاریخچه ولایت
- الف) ولایت تا آغاز غیبت
- ب) ولایت در عصر غیبت
- 5- ماهیت و شرایط ولایت
- الف) ولایت چیست؟
- ب) فقیه کیست؟

ماهیت و ولایت در عصر غیبت

1 – مناصب رسول

رسول خدا علاوه بر منصب رسالت و مرجع دینی، دارای ولایت نیز بودند.

شیعه بر این باور است که حضرت پیامبر در دو مسئولیت اخیر خویش، جانشین دارد و این تکالیف را بر عهده امامان معصوم گذاشته است. امامان معصوم همان کسانی هستند که علم خود را وام دار کسب یا اجتهاد نیستند.

2- وظایف عصر غیبت

مهمترین پرسش در دوران غیبت کبرا، پس از تبیین علل غیبت، تکلیف ولایت در این عصر است. سوالاتی که مطرح می شوند:

1- آیا امامان معصوم و به ویژه امام غایب، مردمان را در این دوران بلا تکلیف رها می کنند؟

2- مردم این عصر در تبیین و تفسیر آموزه های دینی و رهبری خویش به چه کسی باید رجوع کنند؟

2- وظایف عصر غیبت

3- آیا جانشین الهی برای امام معصوم متصور است تا وظایف آنان را انجام دهد؟

4- تفاوت رهبران غیر معصوم با امامان معصوم چیست؟

علاوه بر ریشه یابی تاریخی موضوع و بررسی نصوص معتبر، تأملات کلامی و نظری نیز می تواند در روشن شدن برخی از ابعاد قضیه در رسیدن به پاسخ منطقی مؤثر باشد.

3- ضرورت نصب جانشین

متکلمان شیعی (چون شیخ مفید و سید مرتضی) بر این باورند که بر پیامبر (ص) نیز به مقتضای حکمت واجب بوده است تا امر امت را بدون تکلیف رها نکرده، جانشینی برای خود تعیین کند. بی شک چنین امری درباره آخرین امام شیعی مطرح می شود که پیش از غیبت کبرا، سفارش هایی را مطرح کند.

3- ضرورت نصب جانشین

می توان استدلال کرد که ریاست و سرپرستی جامعه ضروری است و گریزی از آن نیست. از سوی دیگر نمی توان این امر را به مردم واگذار کرد زیرا:

- 1- منشأ نزاع و اختلاف، و منجر به هرج و مرج می گردد.
- 2- اتصاف جانشین به صفاتی لازم دارد

3- ضرورت نصب جانشین

در تعیین امام معصوم صفاتی چون عصمت و اعلمیت باعث می شد که انتخاب امام، در ورای صلاحیت انتخاب مردم قرار می گیرد، با این حال در جانشین امام نیز، به رغم عدم اشتراک عصمت، لازم است حداقل شرایط عمومی جانشینان اعلام گردد.

3- ضرورت نصب جانشین

سیره عملی غیبت صغرا حاکی از اهتمام به این امر،
با نصب نواب اربعه بوده است.

4- تاریخچه ولایت

با توجه به شواهد و قرائن تاریخی و حدیثی، می توان پیشینه تاریخی ولایت را در زمان پیامبر و امامان معصوم جستجو کرد.

مسلمانان از همان صدر اسلام با دو مسئله اساسی روبرو بوده اند:

1- غیبت پیامبر و عدم حضور ایشان در بسیاری از شهرها

2- نیاز مبرم به احکام و دستورات اجتماعی و فردی

چنین مسئله ای اقتضاء می کرد که پیامبر کسانی را آموزش دهد و در شهرهای مختلف متصدی امور مردم گرداند.

4- تاریخچه ولایت

پیامبر اعظم ولایت عالمان به سنت را بر جامعه، عقلاً و شرعاً لازم می دانست و می فرمود:

((جانشینان من کسانی هستند که پس از من، راویان احادیث و سنت من اند.))

بر اساس دیدگاه پیامبر فقیهان امانت داران پیامبران هستند و وارث انبیا بوده و از علم آنها ارث می برند.

4- تاریخچه ولایت

بیش سیاسی پیامبر مبتنی بر ولایت بود، برای مقابله با آنچه که خود آن را سلطنت می دانست، تبیین کرد و فرمود:

((فقیهان، امین پیامبران اند تا زمانی که وارد دستگاه سلطنتی نشده باشند.))

4- تاریخچه ولایت

امام حسین (ع) معتقد است که همه مردم در جامعه از نظر وظایف یکسان نیستند، بلکه نخبگان جامعه دارای وظیفه ای مضاعف و در نتیجه عقوبتی مضاعف اند. حق حکومت را از آن عالمان الهی می داند که ما امروز آنها را به عنوان فقیه می شناسیم.

4- تاریخچه ولایت

پیامبر از میان فقیهان، نخبگان آنها را که همان امامان معصوم بودند، به عنوان جانشینان خاص خود، و فقیهان غیر معصوم را به عنوان جانشینان عام معرفی کرده است.

4- تاریخچه ولایت

الف- ولایت تا آغاز غیبت (ع)

از نیمه دوم سده نخستین (امام باقر و امام صادق علیهم السلام) تا آغاز غیبت را باید سالهای بالندگی نظریه ولایت دانست. 6600 کتاب حاصل فعالیت آکادمیک چهارهزار شاگرد نخبه مکتب صادقین بود که کتاب های فقهی آنها به اصول چهارصد گانه معروف بودند.

4- تاریخچه ولایت

الف- ولایت تا آغاز غیبت (ع)

در این زمان طبقه فقیهان به صورت رسمی شکل گرفت. امام صادق درباره زراره فرمود:

((اگر زراره نبود، احادیث پدرم از بین می رفت.))

آن حضرت درباره هشام فرمودند:

((هر کس از آثار او پیروی کند، از ما پیروی کرده است و

هر کس با او مخالفت کند، با ما مخالفت کرده است.))

4- تاریخچه ولایت

ب- ولایت در عصر غیبت (ع)

در این دوران نقش عالمان دینی و سنت اجتهاد برجسته تر گردید. در فرهنگ شیعی، در غیاب امامان، مهمترین وظیفه، یعنی تفسیر دین بر دوش عالمان و مجتهدان گذارده شده است.

4- تاریخچه ولایت

ب- ولایت در عصر غیبت (ع)

در سالهای غیبت صغرا، نایبان خاص، نقش سرپرستی و رهبری امت را زیر نظر امام بر عهده داشتند. امام پس از پایان نایب چهارم، نایب دیگری معرفی نکردند.

4- تاریخچه ولایت

ب- ولایت در عصر غیبت (ع)

در پاسخ نامه اسحاق بن یعقوب که از امام زمان (عج) پرسیده بود در زمان عدم دسترسی به شما، تکلیف ما چیست و به چه کسی باید رجوع کنیم؟ امام عالمان دین را مرجع همه امور و حجت خود بر مردم معرفی کردند.

4- تاریخچه ولایت

ب- ولایت در عصر غیبت (ع)

شیخ مفید می فرماید:

((اقامه حدود و احکام جزایی اسلام، مربوط به حاکم اسلامی است که از سوی خداوند نصب می شود و آنان همان امام معصوم از نسل پیامبر هستند و کسانی که ائمه آنان را به عنوان امیر نصب کنند..))

4- تاریخچه ولایت

ب- ولایت در عصر غیبت (ع)

شهید اول محمد بن مکی:

((اجرای حدود و تعزیرات در صلاحیت امام معصوم و نایب اوست.))

شهید ثانی زین الدین بن علی:

((فقیه عادل امامی مذهب که همه شرایط فتوا را داشته باشد، نایب و نماینده از سوی امام معصوم است.))

4- تاریخچه ولایت

ب- ولایت در عصر غیبت (ع)

مرحوم ملا احمد نراقی در کتاب عوائدالایام اشاره کرده که فقیه بر دو امر ولایت دارد:

- 1- بر آنچه که پیامبر و امام ولایت دارند، مگر مواردی که به اجماع و نص از حوزه ولایت فقیه خارج شود.
- 2- هر عملی که به دین و دنیای مردم مربوط باشد و ناگزیر باید انجام گیرد، چه عقلاً و چه عادتاً.

5- ماهیت و شرایط ولایت

الف- ولایت چیست؟

واژه ولایت در معانی حب و دوستی، نصرت و یاری، متابعت و پیروی، سلطنت و چیرگی، رهبری و سرپرستی به کار رفته است.

هنگامی که واژه ولایت، درباره فقیه به کار می رود، به معنای زمامداری و سرپرستی است.

5- ماهیت و شرایط ولایت

الف- ولایت چیست؟

اقسام ولایت از معنی سرپرستی و زمامداری:

1- ولایت تکوینی: سرپرستی موجودات جهان و عالم خارج و تصرف عینی در آنها؛ مانند ولایت نفس بر قوای درونی خودش.

2- ولایت بر تشریح: ولایت بر قانونگذاری احکام دین است؛ یعنی اینکه کسی حق جعل اصول و احکام شرعی را داشته باشد.

5- ماهیت و شرایط ولایت

الف- ولایت چیست؟

اقسام ولایت از معنی سرپرستی و زمامداری:

3- ولایت بر مردم: ولایت و سرپرستی امور در محدوده و چارچوب قانون الهی. که در لسان آیات و روایات و همچنین در عرف فقیهان در دو مورد به کار فته است.

5- ماهیت و شرایط ولایت

3- ولایت بر مردم:

- ❖ ولایت بر محجوران: در جامعه کسانی هستند که بر اثر ناتوانی علمی یا عدم حضور، قادر به اداره امور خود نبوده و نیازمند سرپرستی دیگران هستند.
- ❖ ولایت بر خردمندان: تصدی بر امور جامعه اسلامی و حق تصرف در مسایل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، حقوقی و خلاصه همه مسائل اجتماعی است.

5- ماهیت و شرایط ولایت

ب- فقیه کیست؟

مقصود از فقیه، در بحث ولایت فقیه، مجتهد جامع الشرایط است. فقیه دارای سه ویژگی است:

1- اجتهاد مطلق: فقیه باید در همه ابواب فقه اعم از عبادات، سیاسات و معاملات مجتهد باشد. با استفاده از طرح استدلالی امام خمینی (قدس سره) استفاده می شود که شرط لازم، فقاہت است نه افقہیت و اعلمیت.

5- ماهیت و شرایط ولایت

ب- فقیه کیست؟

فقیه دارای سه ویژگی است:

2- عدالت مطلق: فقیه جامع الشرایط کسی است که افزون بر کمال عقل نظری، در ناحیه عقل عملی نیز به مقدار ممکن کامل باشد. فقیه باید مطیع تمایلات و هواهای نفسانی نباشد و گناهی از او سر نزند.

5- ماهیت و شرایط ولایت

ب- فقیه کیست؟

فقیه دارای سه ویژگی است:

3- قدرت مدیریت و رهبری: باید بینش سیاسی و اجتماعی، تسلط بر ساز و کارهای اجرایی، آگاهی از خواسته ها و نیازمندیهای عصر خویش، آگاهی از شرایط زمان خود، شجاعت، قدرت اراده، قاطعیت در تصمیم گیری و هنر و استعداد مدیریت که زمینه استحقاق حاکمیت حکومت را فراهم می سازد، باشد.

5- ماهیت و شرایط ولایت

ب- فقیه کیست؟

پیامبر اکرم (ص) فرمودند:

((امامت و زمامداری شایسته نیست، مگر برای کسی که سه ویژگی داشته باشد: تقوایی که او را از گناهان باز دارد؛ حلمی که باعث کنترل غضبش شود؛ حسن الولاية بر زیر دستان به گونه ای که برای آنان همانند پدر مهربان باشد))

5- ماهیت و شرایط ولایت

ب- فقیه کیست؟

امیرالمؤمنین (ع)، علی نیز می فرماید:

((سزاوارترین مردم به امر خلافت، تواناترین آنان به انجام آن و داناترین آنان به دستورات خداوند در امور مربوط به خلافت و حکومت است.))

5- ماهیت و شرایط ولایت

ب- فقیه کیست؟

در قانون اساسی ج.ا. ایران، ویژگی های رهبر، چنین بیان شده است:

- 1- صلاحیت علمی لازم برای افتاء در ابواب مختلف فقه؛
- 2- عدالت و تقوای لازم برای رهبری امت اسلام؛
- 3- بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، تدبیر، شجاعت، مدیریت و قدرت کافی برای رهبری.